

На основу члана 94. став 1. Закона о науци и истраживањима („Службени гласник РС”, број 49/2019),

Национални савет за научни и технолошки развој, на седници одржаној 21. јуна 2023. године, донео је

КОДЕКС ПОНАШАЊА У НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКОМ РАДУ

I. ОПШТЕ ОДРЕДБЕ

Циљеви

Члан 1.

Кодекс понашања у научноистраживачком раду (у даљем тексту Кодекс) дефинише принципе интегритета у научноистраживачком раду у циљу очувања достојанства професије, развијања и унапређења морално – етичких вредности, заштите вредности знања и уважавања и подизања свести о одговорности истраживача у научноистраживачком раду, уз поштовање принципа академске честитости.

Примена Кодекса

Члан 2.

(1) Кодекс се примењује у професионалном и јавном деловању свих чланова научне заједнице који се налазе у регистру истраживача, а чији се научноистраживачки рад, иновациона делатност или уметничко стваралаштво финансирају из јавних фондова Републике Србије предвиђених за ове намене.

(2) Научноистраживачке (НИО) и иновационе организације (ИО), регистровани на бази закона о научноистраживачкој и иновационој делатности дужни су да се старају о остваривању и унапређењу етичких стандарда у својим организацијама, у складу са Кодексом и да обезбеде услове неопходне за упознавање чланова научноистраживачке и иновационе заједнице са свим правним правилима која се тичу њихових права и обавеза.

(3) Сви изрази коришћени у Кодексу који се односе на физичка лица, а дати су у мушком роду, тумаче се на начин да обухватају и особе женског пола.

Члан 3.

Поступци прописани Кодексом не представљају замену за грађанске, кривичне, управне, дисциплинске и друге поступке који су уређени законима и општим актима Републике Србије.

II. НАЧЕЛА

Члан 4.

Поштење у истраживању подразумева поштовање следећих начела:

- (1) **Искреност** у представљању циљева и намера истраживања, искреност у прецизном и нијансираном извештавању о истраживачким методама и поступцима, као и у изношењу тврдњи у вези с могућим применама истраживачких резултата;
- (2) **Поузданост** у извођењу истраживања (педантност, пажљивост и темељитост), и у објављивању резултата (исправно, потпуно и објективно извештавање);
- (3) **Објективност** у тумачењу и закључивању морају бити засновани на чињеницама и подацима који се могу доказати и поново проверити; требало би да постоји транспарентност у прикупљању, анализи и тумачењу података, као и у верификацији научног резоновања;
- (4) **Непристрасност и независност** од заинтересованих страна, од идеолошких или политичких интересних група, и од економских или финансијских интереса;
- (5) **Отворена комуникација** у дискусији о раду са другим научницима и/или с јавношћу. Ова отвореност претпоставља одговарајуће чување и доступност података, као и слободан приступ подацима од стране заинтересованих колега;
- (6) **Вођење бриге за учеснике и субјекте истраживања**, било да су они људска бића, животиње, културни објекти или објекти животне средине;
- (7) **Исправност у навођењу одговарајућих литературних извора (референци)** и с поштовањем и уважавањем одавању признања другим колегама за њихов рад;
- (8) **Одговорност према будућим генерацијама научника** њиховим образовањем уз менторство и надзор.

III. ЕТИЧКА ПРАВИЛА У НАУЧНОМ РАДУ

Кодекс понашања у научноистраживачком раду одређује следеће категорије добре научне праксе (добрих научних обичаја):

Добра пракса коришћења података: доступност и приступ

Члан 5.

- Сви примарни и секундарни подаци треба да се чувају на сигурном месту у приступачном облику;
- Оригинални научни или научноистраживачки подаци треба да буду документовани и архивирани у одређеном периоду (најмање 5 година, а пожељно је 10 година);
- Истраживачке податке треба ставити на располагање колегама који желе да понове студију или да их упореде са својим налазима;

- Слобода кретања научника, право на добровољну сарадњу са другим научницима, слобода изражавања и комуникације треба да буду гарантоване.

Одговарајуће истраживачке процедуре

Члан 6.

- Сва истраживања би морала да буду осмишљена и пажљиво спроведена; немар, журбу и непажњу треба избегавати да би се спречиле људске грешке;
- Истраживачи су дужни да испуне оно што су обећали у предлогу пројекта за подршку или финансирање;
- Истраживачи морају настојати да умање штетне утицаје на животну средину, и треба да буду свесни потребе за одрживо управљање ресурсима, што подразумева ефикасно коришћење ресурса, као и минимизацију отпада;
- Корисници и/или спонзори треба да буду упозорени на етичке и правне обавезе истраживача, као и могуће рестрикције које ове обавезе могу произвести;
- Корисници и/или спонзори морали би да буду свесни виталног значаја објављивања резултата истраживања;
- Тајност података или налаза треба поштовати и заштитити;

Одговорност у истраживачким поступцима

Члан 7.

- Свим истраживачким објектима, било да су они људи, животиње, културни, биолошки, еколошки или физички објекти, треба руковати с поштовањем и бригом;
- Здравље, безбедност или добробит заједнице, односно сарадника и других чинилаца повезаних с истраживањима, не треба да буду угрожени;
- Осетљивост везану за старост, пол, културу, религију, етничко порекло и друштвену класу истраживачких објеката треба евидентирати;
- Протоколе истраживања не треба нарушавати. Ово подразумева добровољни пристанак испитаника да учествују; чување личних података у највећој могућој тајности, избегавање коришћења добијених информација ван сврхе истраживања;
- Употреба животиња у истраживању прихватљива је само ако алтернативни начини да се постигну резултати нису сврсисходни и довољно добри. Повређивање или узнемиравање животиња мора се свести на минимум.

Понашање током објављивања резултата истраживања

Члан 8.

- Истраживачи су дужни да објаве резултате и тумачења својих истраживања на отворен, поштен, транспарентан и тачан начин;
- Истраживачи су дужни да обезбеде најраније могуће објављивање резултата својих истраживања, осим комерцијалне или интелектуалне својине (нпр. патента), што оправдава одлагање;

- Ауторство мора да се заснива на испуњењу следећих услова:
 - (1) Аутор је дужан да допринесе креативном процесу бар једним од следећих елемената: идеја, планирање, експериментални рад, сакупљање података, анализа резултата и њихова интерпретација.
 - (2) Аутор је дужан да допринесе припреми чланка за објављивање учествујући у писању почетних верзија чланка или критичком ревизијом рукописа која је била од значаја за појаву чланка.
 - (3) Сваки коаутор требало би да да писмену сагласност да прихвата коначну верзију рукописа. Истовремено би требало припремити кратак извештај у којем ће бити описан допринос сваког од коаутора, не користећи стереотипно изражавање. Овај извештај требало би да буде потписан од свих коаутора и сачуван да би, ако буде потребно, био достављен часопису којем је рукопис послат на објављивање или за друге потребе, као што је пријава докторске дисертације, на пример.
 - (4) Сваки коаутор дужан је да детаљно прикаже свој допринос садржају чланка и, у извесној мери, буде у стању да дискутује принципске аспекте доприноса других коаутора целокупном садржају чланка.
 - (5) Сви коаутори морају да гарантују за садржај чланка у погледу поштених истраживања
- Редослед аутора треба да буде договор свих аутора, идеално на почетку пројекта или израде чланка/монографије, и може пратити националне и/или дисциплинске обичаје.
- Сви аутори дужни су да пријаве све релевантне облике сукоба интереса, који могу бити финансијски, комерцијални, лични, академски или политички;
- Рад и интелектуални допринос других сарадника, који су утицали на резултате истраживања треба да буду признати. Повезани рад треба правилно цитирати. Литература треба да буде ограничена на објављене публикације (штампане или електронске) и публикације „у штампи“;
- У комуникацији с јавношћу и у популарним медијима исте стандарде поштења и тачности треба одржавати, а сваком покушају преувеличавања значаја и практичне применљивости открића треба се одупрети;
- Објављивање истих (или значајних делова истих) радова у различитим часописима прихватљиво је само уз сагласност уредника часописа и тамо где се правилно напомиње прво објављивање. У библиографијама аутора такви слични радови морају бити поменути као један рад;
- Финансијске или друге врсте подршке за истраживање и његово објављивање треба да буду правилно поменуте и признате.

Рецензија и уређивачка питања

Члан 9.

- Уредник или рецензент који има потенцијални сукоб интереса, који може бити лични, академски, политички, комерцијални или финансијски дужан је да се повуче из учешћа у било ком облику доношења одлуке. Ако се конфликт сматра мањим или неизбежним требало би га обелоданити читалачкој публици;

- Рецензенти су дужни да благовремено пруже детаљну, прецизну, објективну и оправдану процену;
- У прегледу рукописа, поверљивост мора бити одржавана све време;
- Рецензенти и уредници не смеју да имају било какву корист од података или тумачења података приказаних у поднетом рукопису без дозволе аутора;
- Исти стандарди и правила примењују се у процесу рецензије пројеката и програма поднетих за финансирање, награде или признања;
- Исти стандарди и правила примењују се у процесу оцењивања појединаца или институција за састанке, промоције, награде или друге облике признања.

IV. ПРЕВАРЕ У НАУЦИ

Члан 10.

Најтежи облици превара у науци су плагирање, лажно ауторство, измишљање и кривотворење резултата и аутоплагирање, за које Одбор за етику у науци покреће поступак за утврђивање одступања од добре научне праксе.

Остале повреде Кодекса санкционишу се према општим актима НИО и ИО које су дужне да донесу одговарајући акт у року од 60 дана од дана усвајања овог Кодекса.

Члан 11.

(1) У научноистраживачком раду није дозвољено плагирање, лажно ауторство, измишљање и кривотворење резултата и аутоплагирање.

(2) Забрана из става 1. овог члана се односи на сва објављена научна дела (докторска дисертација, рад у часопису, монографија, поглавља у монографијама и зборницима и сл.).

Плагирање

Члан 12.

(1) Плагирање је представљање туђих идеја или туђег рада, у целини или деловима, без навођења изворног ауторства или изворника, односно противзаконито присвајање туђих интелектуалних творевина и научних резултата и њихово приказивање као својих, као и:

- дословно преузимање текста другог аутора, односно копирање из електронских или штампаних извора, са српског или страног језика, у деловима или целиности, без навођења имена аутора и извора из којег је текст преузет, као и без јасног обележавања преузетог дела;
- препричавање или сажимање текста другог аутора из електронских или штампаних извора, са српског или страног језика, у деловима или целиности, без одговарајућег навођења имена аутора и извора из којег је текст преузет, као и без јасног обележавања препричаног дела;
- представљање идеја других аутора као својих, без одговарајућег навођења имена аутора, односно извора из кога је текст преузет.

(2) Чланови научне заједнице гарантују изворност научних радова које објављују, као и тачност у приказивању и навођењу информација о пореклу идеја и навода којима су се у раду користили.

Лажно ауторство

Члан 13.

(1) Лажно ауторство је навођење као аутора лица које није учествовало у изради научног дела.

(2) Чланови истраживачке заједнице дужни су да као ауторе наводе све и само оне учеснике који су интелектуално допринели процесу настајања и објављивања научног дела.

Измишљање и кривотворење резултата

Члан 14.

Измишљање и кривотворење резултата је деловање којим се манипулише предметом, опремом или процесом истраживања, са циљем да резултати научног истраживања буду намерно подешени или тенденциозно протумачени.

Аутоплагирање

Члан 15.

Аутоплагирање је поновно објављивање свог раније објављеног научног дела или за другу сврху искоришћеног дела као новог и оригиналног.

V. ОРГАНИ И ТЕЛА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ КОДЕКСА

Органи и тела за спровођење Кодекса

Члан 16.

У поступку утврђивања повреда Кодекса и развоја етичких стандарда учествују Директор НИО и ИО, наставно-научна већа, и Одбор за етику у науци (у даљем тексту: Одбор).

Одбор за етику у науци

Члан 17.

Одбор за етику у науци има председника, кога бира из реда својих чланова, у складу са пословником о свом раду и 13 чланова, из реда истраживача у звању научног саветника и редовног професора универзитета и академика.

Чланове Одбора за етику у науци именује и разрешава министар

У Одбор за етику у науци министар именује: шест чланова на предлог Заједнице института Србије, шест чланова на предлог Конференције универзитета Србије, а једног члана предлаже Српска академија наука и уметности.

Одбор за етику у науци има председника кога бира из реда својих чланова, у складу са пословником о свом раду.

Мандат председника и чланова Одбора за етику у науци траје четири године, са могућношћу још једног избора.

Председник и члан Одбора за етику у науци може бити разрешен и пре истека мандата, и то: на лични захтев, на образложени захтев овлашћеног предлагача или образложени захтев већине од укупног броја чланова Одбора за етику у науци.

Одбор за етику у науци доноси пословник о раду којим се уређује поступак и начин одлучивања у случају нарушавања правила добре научне праксе, утврђене овим Кодексом, као и друга питања од значаја за рад Одбора за етику у науци.

Члановима Одбора за етику у науци не припада накнада за рад.

Члан 18.

Одбор за етику у науци, кад утврди да истраживач крши правила и норме Кодекса понашања у научноистраживачком раду, овлашћен је да:

- 1) изриче јавну опомену;
- 2) доноси закључак о покретању поступка за одузимање истраживачког, односно научног звања, по захтеву научног већа института, односно наставно-научног већа факултета и лица која имају докторат наука или истраживачко, односно научно звање;
- 3) предложи забрану учешћа у раду тела која су задужена за старање о квалитету научноистраживачког рада (Национални савет за научни и технолошки развој, Комисија за стицање научних звања, Одбор за акредитацију научноистраживачких организација и матични научни одбори);
- 4) предложи забрану коришћења средстава за науку и истраживање опредељена према прописима о научноистраживачкој делатности на пројектима за период од пет година.

Коначну одлуку о предлозима Одбора за етику у науци из става 1. тач. 3) и 4) овог члана доноси Министарство.

VI. ЗАВРШНА ОДРЕДБА

Члан 19.

Овај кодекс ступа на снагу даном доношења.

Број: 119-01-111/2023-03/1

Датум: 21. јун 2023. године

Национални савет за научни и технолошки развој

ПРЕДСЕДНИК

Академик Зоран В. Поповић